

Julikrise og krigsskyld

teser og status i forskningen

af Annika Mombauer

Oversat af Jens Ellekær

Kilde: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 16-17, 2014,
Bundeszentrale für politische Bildung

Aus Politik und Zeitgeschichte udgives af den tyske Forbundscentral for politisk dannelse (*Bundeszentrale für politische Bildung*) som et tillæg til ugeavisen *Das Parlament*. Med forbundscentralen egne ord har udgivelsen til formål at ”offentliggøre videnskabeligt baserede, alment forståelige bidrag til samtidshistoriske og socialvidenskabelige temaer såvel som til aktuelle politiske spørgsmål. Tillægget er et forum til diskussion, en indføring i komplekse vidensområder og tilbyder en afbalanceret blanding af grundlæggende og aktuelle analyser.”

Annika Mombauer, Dr. phil., født 1967; Senior Lecturer i europæisk historie på Open University, Walton Hall, Milton Keynes, Storbritannien. annika.mombauer@open.ac.uk. Af Annika Mombauer er i dansk oversættelse udgivet ” Julikrisen — Europas vej ind i Første Verdenskrig” (Ellekær, 2015)

Den 28. juni 1914 blev den østrig-ungarske tronfølger ærkehertug Franz Ferdinand og hans hustru Sophie skudt og dræbt af en ung bosnisk serber ved navn Gavrilo Princip. Dette attentat udløste en international krise, som i begyndelsen af august 1914 mundede ud i den af mange samtidige allerede gennem længere tid frygtede krig mellem stormagterne. Én mands død i Sarajevo skulle føre til millioner af menneskers død i Første Verdenskrig. Og selv med fredsslutningen i 1919 fandt denne krig ikke sin endelige afslutning. En del historikere betragter krigen som værende blot første del af en ny Trediveårskrig, der sluttede med Tysklands totale nederlag i 1945. I ugerne i

juli 1914, under den såkaldte Julikrise, blev der i stormagternes hovedstæder truffet afgørelser om krig og fred. Disse afgørelser kom til at præge hele det 20. århundrede. Derfor er det også berettiget at betragte denne krig som århundredets ”urkatastrofe”, således som den amerikanske diplomat George Kennan formulerede det.

Krigsskyldsdebatten

Men hvorfor kom det i det hele taget til denne katastrofe? I hundrede år har historikere, politikere og den informerede offentlighed stredes om, hvem der var ansvarlig for krigen. Efter krigsafslutningen i 1918 forekom dette spørgsmål let at besvare – i hvert fald for sejrherrene. Det var Tyskland og dets forbundsfæller, der havde indledt denne krig og nu skulle straffes for forbrydelsen. Versaillestraktatens berømte krigsskyldsartikel, artikel 231, lød: ”De allierede og associerede regeringer erklærer, og Tyskland anerkender, at Tyskland og dets forbundsfæller som anstiftere er ansvarlige for alle tab og skader, som de allierede og associerede regeringer og deres statsborgere har lidt som følge af den krig, der blev påtvunget dem gennem Tyskland og dets forbundsfællers angreb.”

Men i Tyskland så man helt anderledes på det. Den ny Weimarregering tog afstand fra sejrherrenes dom, og der opstod en kamp om den såkaldte krigsskyldsløgn. I Tyskland var man overbevist om, at man i 1914 havde ført en forsvarskrig. Det var slemt nok, at man kom ud af den som taber; at man nu også angiveligt skulle have fremkaldt den, var en alvorlig ydmygelse, som det drejede sig om at imødegå.

I realiteten var krigsskyldsdebatten begyndt, allerede inden de første skud faldt. I Europas hovedstæder var man klar over, at en moderne krig med millionhære kun kunne føres til succes, hvis befolkningen var overbevist om, at der var tale om en ”retfærdig krig”. Det betød, at man under alle omstændigheder måtte fremstå som den angrebne. Det var ikke vanskeligt for franskmændene og belgierne, idet de helt åbenbart blev angrebet, da tyske tropper natten til den 4. august 1914 på deres

vej mod Frankrig marcherede ind i det neutrale Belgien. Det ligeledes neutrale Luxembourg var allerede den 2. august blevet besat. For tyskerne var det vanskeligere at fremstille dette som en forsvarssituation, idet deres hær åbenlyst havde forbrudt sig mod folkeretten. Alligevel erklærede den tyske kejser Wilhelm II på dagen for indmarchen i Belgien: ”Midt i freden overfalder fjenden os!” Denne underretning blev på utallige postkort, propagandaplakater og i pressen spredt i Det Tyske Rige. I Tyskland var befolkningen lige så overbevist om, at man førte en forsvarskrig, som man var det i Frankrig og Storbritannien (hvor man ville forsvare Belgien og Frankrig). At man efter den tabte krig blev fremstillet som angribere, var for mange tyskere uantageligt, ikke mindst fordi de allieredes krav på enorme krigsskadeerstatninger baserede sig på denne placering af krigsskylden.

Weimarregeringen og udenrigsministeriet arbejdede derfor sammen med historikere og publicister om at gendrive denne ”skyldsløgn”. En revision af skyldskendelsen i Versailles (og dermed afslutningen på betalingen af krigsskadeerstatninger) blev i 1920’erne et mål for den officielle historieskrivning. Det er i dag næppe muligt at forestille sig omfanget af det ”bedrag mod Klio”,¹ der blev udført af regeringen og især af udenrigsministeriet. For at overbevise verden om Tysklands uskyld blev der af forskningsinstitutioner, der var blevet oprettet med henblik på dette formål, udfærdiget dokumentsamlinger, udgivet bøger og stiftet særskilte tidsskrifter. Man førte en ”dokumenternes verdenskrig”.² Fremstillinger, som truede med at sætte spørgsmålstegn ved den officielle tolkning, blev censureret og fandt intet publikum i Weimartyskland. Publikationer fra udlandet, der plæderede for Tysklands uskyld, blev støttet af udenrigsministeriet, som også fremmede en livlig

udveksling mellem revisionister i ind- og udland.

Krigsskyldspropagandaens resultat

Propagandaoffensiven var succesfuld: I Tyskland troede (i forvejen) næppe nogen på den tyske krigsskyld, og frem til begyndelsen af 1930’erne fremstod der også i udlandet en ny opfattelse. Hermed vendte den internationale konsensus sig til fordel for Tyskland. Den tidligere britiske premierminister David Lloyd George sammenfattede i 1933 i sine memoirer på prægnant vis denne ny ortodoksi: Europa var i 1914 ”gledet ind i krigen” (*”Europe slithered over the brink into the boiling cauldron of war”*).³ I henhold hertil var det ikke en enkelt nations udenrigspolitiske ambitioner, der var ansvarlige for krigsudbruddet, men derimod det daværende forbundssystem (med Tripleententen bestående af Frankrig, Rusland og Storbritannien på den ene side og Tyskland, Østrig-Ungarn og Italien på den anden) kommen til kort. Krigen var følgelig så at sige en fejltagelse, et uheld, som ingen kunne gøres direkte ansvarlig for. I Tyskland var denne ny tolkning særlig velkommen og kunne ses som et tegn på, at det lange propagandafelttog havde båret frugt.

Så sent som i 1927 havde den tyske præsident Paul von Hindenburg under mindehøjtideligheden ved åbningen af Tannenberghmonumentet erklæret, at det tyske folk afviste beskyldningen om at være eneansvarlig for denne den største af alle krige, og krævet en revision af Versaillestraktaten.⁴ Ti år senere, den 30. januar 1937, kunne Adolf Hitler i Rigsdagen meddele de begejstrede tyskere, at spørgsmålet om krigsskyld endegyldigt var blevet løst: Efter at Tyskland ”gennem 15 år har været tvunget til at føre et liv som en spedalsk blandt de øvrige nationer”, gjorde han det til sin opgave, at ”fjerne disse lænker, som vi har set som den mør-

---

1 I antikken er Klio historieskrivernes muse. Se Holger Herwig *”Clio Deceived: Patriotic Self-Censorship in Germany After the Great War”* i: Keith M. Wilson (ed.), *Forging the Collective Memory: Government and International Historians Through Two World Wars*, Providence-Oxford 1996, s. 87–127.

2 Bernhard Schwertfeger, *Der Weltkrieg der Dokumente. Zehn Jahre Kriegsschuldforschung und ihr Ergebnis*, München 1929.

---

3 David Lloyd George, *War Memoirs*, bd. 1, London 1933, s. 32.

4 Se Hindenburgs tale den 18. september 1927, i: Fritz Berber (Hrsg.), *Das Diktat von Versailles. Entstehung – Inhalt – Zerfall. Eine Darstellung in Dokumenten*, 2. bd., Essen 1939, s. 1229.

keste skamplet, en nation nogensinde er blevet påført.”⁵

I realiteten var spørgsmålet om den tyske eneskyld blevet taget af bordet som følge af andres bestræbelser (ikke mindst gennem den af Weimarregeringen ansporede revisionistiske propaganda, men også som følge af et omsving i udlandet, der var blevet fremmet af eksempelvis Lloyd George). Men Hitler fremstillede på karakteristisk vis dette som sin personlige triumf og erklærede, ”at denne del af Versaillestraktaten, der har frataget vort folk ligeberettigelse og gjort det til et mindreværdigt folk, hermed har fundet sin naturlige afgørelse. [...] Jeg trækker hermed højtideligt den tyske underskrift tilbage fra den erklæring, at Tyskland bærer skylden for krigen, som dengang blev afpresset af en svag regering mod dens bedre vidende!”⁶ Hermed var ”Tysklands ære” genoprettet, og de institutioner, som gennem næsten tyve år havde været beskæftiget med gendrivelsen af den tyske krigsskyld, kunne indstille deres arbejde.⁷

Krigsskyldsspørgsmålet forekom således at være afklaret, og da en ny verdenskrig truede og sluttelig blev til virkelighed, havde man hverken i Tyskland eller i udlandet interesse i at tænke over årsagerne til den forrige. Anden Verdenskrig blev endnu mere ødelæggende, og derfor havde man efter 1945 ikke megen anledning til at undersøge forhistorien for krigen i 1914, idet det nu drejede sig om at forklare tolv års nationalsocialisme og at affinde sig med realiteterne i de forbrydelser, der var blevet begået i det tyske folks navn. Og derfor var man, hvad Første Verdenskrig angik, fortsat overbevist om det delte ansvar mellem alle stormagterne. Der var blevet etableret et glædeligt kompromis; Første Verdenskrig og dens årsager udgjorde ikke længere en kontrovers.

---

5 Cit. efter: Wolfgang Jäger, *Historische Forschung und politische Kultur in Deutschland*, Göttingen 1984, s. 64.

6 Ibid.

7 En udførlig fremstilling af debatten i 1920'erne og 1930'erne findes for eksempel i: Annika Mombauer, *The Origins of the First World War. Controversies and Consensus*, London 2002.

Fischer-kontroversen

Først i 1960'erne blev krigsskyldsspørgsmålet atter undersøgt seriøst i Tyskland og gjort til genstand for en ny vurdering. Her var historikeren Fritz Fischer i Hamburg, som på ny lagde hovedansvaret for krigsudbruddet på Tyskland, banebrydende. Hans bog *Griff nach der Weltmacht* (1961)⁸ udløste en emotionel præget debat, hvori endog regeringen og udenrigsministeriet blandede sig. Fischer og hans elever blev i den offentlige debat blandt andet skældt ud for at være redebesmudserne – man tog dem det ilde op, at de atter fremdrog dette spørgsmål, der for længst var afgjort til Tysklands fordel. Nu måtte man i ind- og udland ikke blot påtage sig ansvaret for ”Det Tredje Riges” forbrydelser, men også leve med beskyldningerne om at have været direkte ansvarlige for begge verdenskrige.

Indignationen var særlig stor, fordi stadig mange samtidige havde kæmpet i Første Verdenskrig. For eksempel var historikeren Gerhard Ritter fra Freiburg, som var en erklæret modstander af Fischer, af den overbevisning, at han som frivillig i 1914 var draget ud i en forsvarskrig – nu blev han og hans generation kritiseret for at have deltaget i en erobringskrig. Denne ny krigsskyldstolkning var for mange i Tyskland uacceptabel. Fischer hævdede ikke blot, at Tyskland bar den største del af skylden for krigsudbruddet, men også at den tyske ledelse længe forinden havde planlagt dette og dermed havde forfulgt ekspansive krigsmål, som lignede Hitlers.

I en yderligere bog, *Krieg der Illusionen* (1969),⁹ skærpede Fischer sin kritik. Hans teser baserede sig til dels på nye kildefund, herunder også materiale fra DDR, som indtil da ikke havde været tilgængelige for vesttyske forskere. Således fremlagde han for eksempel det såkaldte Septemberprogram fra 1914, hvori den daværende tyske rigskansler Theobald von Bethmann Hollweg havde note-

---

8 Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschlands, 1914/18*, Düsseldorf 1961.

9 Samme, *Krieg der Illusionen. Die deutsche Politik von 1911–1914*, Düsseldorf 1969.

ret Tysklands langfristede krigsmål, samt frem til 1969 ukendte dokumenter vedrørende det såkaldte krigsråd i december 1912, hvor – ifølge Fischer – krigen var blevet besluttet og fastsat til sommeren 1914.

Ny konsensus

Senest i 1980'erne var Fischerdebatten et overstået kapitel, og der herskede i vidt omfang konsensus: Man kunne ganske vist ikke generelt være enig med Fischer i, at Tyskland havde planlagt krigen længe forinden og med den ønske at opnå krigsmål, der knap stod tilbage for Hitlers. Men det var dog mere eller mindre ubestridt, at Tyskland måtte bære størsteparten af ansvaret for krigsudbruddet (det skal bemærkes, at Fischer på intet tidspunkt havde hævdet, at Tyskland bar skylden alene, men netop var den hovedskyldige – en væsentlig forskel, som ofte overses). Det blev nu diskuteret, hvad motivet for den aggressive udenrigspolitik kunne have været: Havde politikerne og militærfolkene i Berlin ønsket at løse de indenrigspolitiske problemer med en krig? Havde deres handlinger i sidste ende været offensive eller defensive? Havde man i 1914 ønsket at fremkalde en præventivkrig? At de handlinger og beslutninger, som i 1914 var blevet truffet i Tyskland, havde ført til krigsudbruddet, var dog forholdsmæssigt ubestridt.

Det var imidlertid tillige ubestridt, at også de øvrige stormagters beslutninger krævede en kritisk undersøgelse. Frem for alt var der nu kritikere af Østrig-Ungarn, ikke kun blandt tyske og østrigske forskere, men også i det engelsksprogede udland.¹⁰ Her blev det blandt andet hævdet, at regeringen i Wien på ingen måde havde været et uskyldigt offer

for tyske intriger, men havde benyttet mordet på ærkehertugen som en velkommen anledning til gennem en krig mod nabolandet definitivt at gøre en ende på den fra Serbien udgående underminering af den multinationale stat.

Krigsårsagsspørgsmålet og 100-årsdagen

I begyndelsen af det 21. århundrede var man slutte- lig nået til enighed om, at krigsudbruddet på ingen måde havde været uundgåeligt. Der blev endog talt om den ”usandsynlige krig”, der havde overras- ket samtiden.¹¹ Historikere undersøgte førkrigsti- den nøjere og fandt, at man i Europa helt igennem havde været behændige til at løse diplomatiske kriser ved forhandlingsbordet og netop uden krig. Om dette nu havde ført til, at beslutningstagerne var blevet for sejrssikre hvad angik muligheden for en fredelig bilæggelse af internationale kriser, kan der være delte meninger om. Men den opfattelse, at krigen ikke uundgåeligt måtte være kommet, og at handlinger af enkeltpersoner ikke var ansvarlige for krigsudbruddet, blev nu bredt accepteret.

Ved siden af Østrig-Ungarns rolle er der i de senere år også kommet øget fokus på de øvrige stormagters udenrigspolitiske beslutninger i før- krigstiden. Således hævder for eksempel den ame- rikanske historiker Sean McMeekin, at Rusland var interesseret i at opnå kontrol med Bosporustrædet og at overtage Konstantinopel, og at julikrisen med dens mulighed for en europæisk krig ikke kom ubelejligh for regeringen i St. Petersborg. Endvidere beskyldes Rusland for gennem sin beslutning om en delmobilisering at have umuliggjort en fredelig løsning på krisen.¹² For eksempel skriver den tyske historiker Stefan Schmidt, at man i Paris gjorde alt for at styrke det fransk-russiske forbund, og at man

---

10 Se Fritz Fellner/Doris A. Corradini (Hrsg.), *Schicksalsjahre Österreichs. Die Erinnerungen und Tagebücher Josef Redlichs, 1869–1936*, 3 bd., Wien–Weimar 2011; Manfred Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*, Graz–Wien–Köln 1993; samme, *Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburger-Monarchie*, Wien 2013; Günther Kronenbitter, „Krieg im Frieden“. *Die Führung der k.u.k. Armee und die Großmachtspolitik Österreich-Ungarns 1906–1914*, München 2003; Samuel R. Williamson, *Austria-Hungary and the Origins of the First World War*, London 1991.

---

11 Se Holger Afflerbach/David Stevenson (eds.), *An Improbable War? The Outbreak of World War I and European Political Culture*, Oxford 2007.

12 Se Sean McMeekin, *The Russian Origins of the First World War*, Cambridge, MA 2011; Christopher Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London 2012.

dér var indstillet på at støtte den russiske politik.¹³ Det fremstår således, at disse stormagters regeringer ikke principielt afviste krigen, så længe de mente, at de kunne drage en fordel af den. Kun i London var man optaget af indenrigsproblemer, og en krig på kontinentet kom mindre belejligt.

Op til 100-årsdagen for krigsudbruddet kom der en række publikationer, som atter satte fokus på krigsskyldsspørgsmålet. Emnet er på ny stærkt omstridt og diskuteres livligt i den tyske offentlighed. Hæfter man tillid til de nyeste undersøgelser, så var Tyskland og Østrig-Ungarn ikke mere ansvarlige for krigsudbruddet end Rusland og Frankrig, som i julikrisen så en mulighed for at styrke deres forbund, og for hvem en præventivkrig var lige så velkommen som for Tyskland og Østrig-Ungarn. Stillet over for de nyeste forskningsresultater, kan man let få det indtryk, at Europa i 1914 faktisk ”gled” ind i krigen.

Denne ny tyske debat blev udløst af *The Sleepwalkers* skrevet af den australske historiker Christopher Clark, der har sit virke i Storbritannien.¹⁴ Den var allerede udkommet i England i 2012 og have dér fået gode anmeldelser, men i øvrigt ikke udløst større kontroverser. Men i efteråret 2013 kom den tyske oversættelse på markedet, og dermed begyndte en offentlig debat om Første Verdenskrig, som den ikke havde fundet sted siden Fischer-kontroversen. Ikke blot lå Clarks bog i ugevis i toppen af bestsellerlisterne, men i hele Tyskland blev der også diskuteret med og om Clark og hans teser. Første Verdenskrig (som på det seneste også i Tyskland betegnes som ”Den Store Krig”) og i særdeleshed spørgsmålet om dens årsager har siden da været et vedvarende tema i aviser, tidsskrifter, online og i radio og tv.

Gavrilo Princip og den serbiske rolle i tiden op til krigen er hos Clark tydeligt mere end blot en fodnote. Det er usædvanligt, at hans bog indledes med det grusomme mord på det serbiske kongepar i 1903, og at nationalitetsproblemet på Balkan og Serbiens optræden som fredsforstyrrelser står så

centralt i diskussionen. Men Clark fremhæver med rette: ”Serbien er en af de blinde pletter i julikrisens historiografi.”¹⁵

Det kontroversielle ved hans bog er ikke, at han sætter Serbien på anklagebænken (i det mindste ikke i Tyskland, i Serbien var reaktionen temmelig negativ), men at han hævder, at søgen efter en skyldig eller *a smoking gun* hverken er nødvendig eller meningsfuld. Det er Clarks holdning, at historikere ikke skal sætte sig til doms over fortidens handlinger, men gøre det forståeligt, hvorfor disse handlinger blev foretaget, og han spørger: ”Er det virkelig nødvendigt, at vi fremfører argumenter mod en enkelt, skyldig stat eller opstiller en rangorden af stater efter deres respektive andel i ansvaret?”¹⁶

Han leder dermed fokus væk fra det tyske skyldspørgsmål og frem til en tolkning, hvori alle stormagterne mere eller mindre var ansvarlige for, at det i sommeren 1914 kom til den store krig. Således bliver Centralmagterne, altså Tyskland og Østrig-Ungarn, hos ham til ofre for fransk-russisk aggression, og mæglingforslagene fra London karakteriseres som ”halvhjertede”. Krigsudbruddet var ”en tragedie, ikke en forbrydelse”. For mange kommentatorer i Tyskland gav dette anledning til at frikende Tyskland for skylden for Første Verdenskrig. Clarks bog har ”effektivt begravet påstanden om Det Tyske Rige som hovedansvarlig”, vurderede for eksempel publicisten Cora Stephan.¹⁷

Argumentet om den tyske uskyld bestyrkes i en yderlige, succesrig publikation. Kort efter Clarks bog udkom Herfried Münklers værk *Der Große Krieg*, hvori politologen – ekstensivt citeret af diverse medier – frikender Tyskland for enekrigsskylden: ”Tyskland var i sommeren 1914 uden tvivl en af de afgørende aktører, som var ansvarlige for krigsudbruddet – men det bar på ingen måde alene dette ansvar.”¹⁸ Münkler tilskriver Tysklands poli-

---

13 Se Stefan Schmidt, *Frankreichs Außenpolitik in der Julikrise 1914*, München 2007.

14 Se C. Clark (note 12)

15 Ibid. s. 15.

16 Ibid. s. 715.

17 Cora Stephan, *Die Urkatastrophe*, 14.11.2013, (<http://www.welt.de/article121873002>) (20.3.2014).

18 Herfried Münkler, *Der Große Krieg. Die Welt 1914–1918*, Berlin 2013, s. 10.

tiske og militære ledelse ”ubestrideligt en række af fejlurderinger og fejlfagførelser (...), hvoraf der derpå opstod ledelsesfejl, som først førte til krigen og derefter til nederlaget”.¹⁹ Krigen var således et resultat af fejl – ikke, som det så ofte er blevet hævdet, en af Berlin og Wien bevidst fremkaldt præventivkrig.

Efter udgivelserne af Clark og Münkler konstaterede nogle kommentatorer i Tyskland, at der var indtrådt et paradigmeskifte – at spørgsmålet om ansvaret for krigen atter syntes at være blevet afgjort til Tysklands fordel. ”Tyskerne bærer skylden for Første Verdenskrig – men ikke mere end andre”, fastslog for eksempel historikeren Holger Afflerbach i *Der Spiegel*.²⁰

Der er kun få stemmer i de tyske medier, som taler imod den lettelse, der er en følge af, at man efter hundrede år nu kan afvise skylden for denne krig. ”Begejstringen for dette ny synspunkt ledsages af en nedvurdering af Fritz Fischer, som på mange måder minder om kampagnen mod ham i 1960’erne”, indvendte historikeren Volker Ulrich. Hvor man dengang betegnede Fischers teser som ”politisk masochisme”, så bliver kritikere af den ny uskyldstese nu beskyldt for ”skyldsstothed”: ”De befinder sig nærmest under tvang til igen og igen at måtte bekende den tyske skyld, ja uddrager heraf den højeste tilfredsstillelse. I sådanne angreb tydeliggøres det, mod hvad den til dels skingre tyske jubel over Clarks *søvnægengere* i sidste ende retter sig: Det drejer sig om en historiepolitisk kursændring. Hvad der ikke lykkedes de konservative i 1980’ernes ’historikerstrid’ – nemlig at tilbagevinde tolkningssuveræniteten over den tyske historie -, det skal lykkes nu. Det er påfaldende, hvor svage modsigelserne hidtil har været. Fagfolkene synes at have tabt stridslysten.”²¹

En yderligere kritiker af det ny paradigme, historikeren Gerd Krumeich, kommenterede i et

interview: ”Clark tager tyskerne og østrigerne for meget i forsvar. Det var der måske et vist behov for efter årtier med fokus på den tyske skyld. Men det er ikke korrekt, når han gør serberne til en slags røverbande på samme måde, som Wilhelm II gjorde det dengang. Uroens virkelige udgangspunkt er for ham (Clark) panslavismen og det russiske pres på Østrig-Ungarn.”²² Spørgsmålet om ansvaret for krigsudbruddet besvarede Krumeich kategorisk: ”Det største ansvar for krigen, som den brød ud i august 1914, havde efter min mening Tyskland, fordi det forsøgte at gøre konflikten til en ’test’ på det russiske krigsberedskab.”²³ Og således står historikere, lige som i 1960’erne, atter over for hinanden i diametralt modsatte positioner. Den kortvarige enighed om en konsensus er forbi, og debatten bevæger sig atter i de gamle baner.

Et blik på Storbritannien

Betoningen af Storbritanniens rolle som mulig krigsskyldig er et aspekt i den seneste debat, som hidtil har fået relativ lidt opmærksomhed. Det er særlig følsomt, fordi man parallelt med den tyske debat om krigsskyldsspørgsmålet i Storbritannien stredes om, hvorledes man bedst skulle markere 100-årsdagen for krigsudbruddet. I den forbindelse måtte man i London mestre den vanskelige balancekunst, det er at hædre de britiske soldater og kolonisoldaterne samt fremstille krigen som uundgåelig, retfærdig og naturligvis i sidste ende også som vundet, men tillige undgå at støde Tyskland ved at betone spørgsmålet om krigsskyld for stærkt. Her er det for eksempel betegnende, at premierminister David Cameron udtrykkeligt talte om en krig mod ideen om et af Preussen domineret Europa og ikke om en krig mod Tyskland: ”We should be clear that World War I was fought in a just cause, that our ancestors thought it would be

---

19 Ibid. s. 15

20 Holger Afflerbach, Schlafwandelnd in die Schlacht, i: *Der Spiegel*, nr. 39 af 24.9.2012, s. 50f., (<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-88754330.html>) (20.3.2014).

21 Volker Ullrich, Nun schlittern sie wieder, i: *Die Zeit*, nr. 4 af 24.1.2014, (<http://www.zeit.de/2014/04/erster-weltkrieg-clark-fischer>) (20.3.2014).

22 Gerd Krumeich i Interview med Sven Felix Kellerhoff, *Das Kaiserreich unterschätzte 1914 Englands Macht*, 11.9.2013, (<http://www.welt.de/article119906475>) (20.3.2014).

23 Ibid. I et længere studie i julikrisen nuancerede Krumeich yderligere den nu så dominante tolkning af det fælles ansvar for krigen: Gerd Krumeich, *Juli 1914. Eine Bilanz*, Stuttgart 2013.

bad to have a Prussian-dominated Europe, and that is why they fought.”²⁴

I Tyskland er i det mindste nogle historikere mindre optaget af at tage hensyn til britisk følsomhed. Således kunne man i januar 2017 i et indlæg af flere tyske historikere i *Die Welt* læse: ”Det Tyske Rige var ikke skyldig i Første Verdenskrig. En sådan kategori eksisterede indtil da overhovedet ikke, idet suveræne stater i henhold til kodeks for de europæiske statskrige havde ’jus ad bellum’, såfremt de kunne begrunde dette i en krænkelse af deres interesser. Denne ret til krig havde i 1914 mindst gyldighed for Storbritannien, som ikke kunne begrunde et indgreb i en lokal konflikt (mellem Østrig-Ungarn og Serbien) med nogen umiddelbar interesse eller forbundsforpligtelse. Og det var først med den britiske indtræden i krigen, at der ud af den oprindelige konflikt opstod en global katastrofe.”²⁵

Men hvorfor Tysklands interesser i den lokale krig mellem Østrig-Ungarn og Serbien skulle veje tungere end Storbritanniens interesse i Franskrigs og Belgiens skæbne står hen i det uvisse – for London intervererede jo ikke i en lokal krig mellem Østrig og Serbien, således som det antydes i indlægget i *Die Welt*, men i en konflikt mellem Belgien, Frankrig og Tyskland. Således afviser man, at London skulle have ført ”en retfærdig, det vil sige en retfærdiggjort krig”,²⁶ men ser i Tysklands handlinger et helt igennem retfærdiggjort forsvar. Her befinder man sig så atter ved mellemkrigstidens revisionistiske argumenter, da tyske historikere og publicister søgte at gøre deres historietolkninger til den fremherskende opfattelse af krigsudbruddet – og det, som vi har set det, med succes.

---

24 Cit. efter: Simon Walters, “I wanted to thump anyone who said my son’s death might have a silver lining”, 18.1.2014, (<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2541909>) (20.3.2014).

25 Dominik Geppert/Sönke Neitzel/Cora Stephan/Thomas Weber, *Warum Deutschland nicht allein schuldig ist*, 4.1.2014, (<http://www.welt.de/article123516387>) (20.3.2014).

26 C. Stephan (note 17).

Facit

I hundrede år har spørgsmålet om årsagerne til Første Verdenskrig ikke kun drejet sig om historisk skrivning, men også været samtidshistorisk relevant. I 1920’erne drejede det sig om bestræbelserne på at frigøre Tyskland fra skylden og dermed fra krigsskadeerstatningerne. I 1960’erne drejede det sig under Fischer-kontroversen om bekymringen for, hvorledes man kunne bestå som delt stat i Den Kolde Krigs forreste linie. Cubakrisen gav dengang anledning til at søge efter mulige paralleller til julkrisen, og spørgsmål til den seneste tyske fortid førte til undersøgelser af historien fra Bismarck til Hitler. Også i dag bliver der draget angivelige paralleller til samtidige kriser. Man henviser til den 11. september 2001 eller til de senere års europæiske finanskrise, og det påpeges ofte, at Balkan i slutningen af det 20. århundrede stadig var en farlig krudttønde. Og det forhold, at Tyskland nu som tidligere konfronteres med ”udfordringerne fra en placering i midten”, fremhæves i dag i forstærket grad.²⁷

Det er forståeligt, at debatten endnu i 1960’erne var så følelsesladet – her var det hovedsageligt stadig samtidsvidner, der stredes, og som så sig tvunget til at retfærdiggøre deres egne eller deres fædres handlinger. Men også efter hundrede år, efter at Første Verdenskrig med de sidste veteraners død er blevet virkelig historie, er det åbenlyst godt for den tyske nationalfølelse at blive befriet for krigsskylden, og det forklarer, hvorfor tesen om et Europa, der i søvne gik ind i krigen, mange steder hilses velkommen. Ikke alle anser denne tese for overbevisende,²⁸ og det er usandsynligt, at det sidste ord er skrevet eller sagt i spørgsmålet om krigsårsagerne; det er imidlertid tvivlsomt, om den fremtidige debat vil blive beriget med virkeligt nye indsigter.

---

27 H. Münkler (note 18), s. 24.

28 For en anden tolkning se f.eks. Annika Mombauer, *Die Julikrise. Europas Weg in den Ersten Weltkrieg*, München 2014 (da.overs. *Julikrisen – Europas vej ind i Første Verdenskrig*, Ellekær 2015).

Forlaget ELLEKÆR ApS
Holbergsgade 13
4200 Slagelse
www.ellekar.dk
Publiceret marts 2020
Grafisk udformning: Dorte Pugliese

Dette skrift er licenseret under en
Creative Commons Kreditering-
Ikkekommerciel-Ingen afledninger 4.0
International-licens.